

A migrációról

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 32. szám, 2019. augusztus 9.

Egy parafrázissal élve: a történelem migrációk története. A Kelet-Afrikában kialakult homo sapiens sapiens pár tízezer év alatt birtokba vette a bolygót. Ám ezzel a folyamat nem állt le. Az ókori Keleten a népességmozgás többnyire erőszakos formát ölt. Asszír, újbabiloni, egyiptomi, perzsa birodalmak telepítenek át embereket, százezerszámra, akár akaratuk ellenére, mint munkaerőt. Ilyen esetre utal a *Bibliában* a zsidók babiloni fogsága. Az asszírok, a paraszti munkaerő tömeges, erőszakos áttelepítése mellett különös előszeretettel deportáltak kovácsokat, katonákat és arisztokratákat: egy esetleges lázadás nélkülözhetetlen szereplőit. Erőszakos migrációra később is akadt példa. Jellegzetes a janicsár jelenség az Oszmán-Török Birodalomban: keresztény gyerekek összegyűjtése ad hoc hadjáratban vagy szervezett adóztatással és katonává nevelése utóbb. Magyarországi uralma alatt a török egy falunyi magyart Egyiptomban telepített le. Habár az egyiptomi „magyarok” már régóta arab nyelvűek és iszlám vallásúak, magyar származását a kis közösség megőrizte, az identitásának (és nevének!) részévé vált. Ebben a faluban mindenkinek úgy végződik a neve: el Magyarai. A XX. század totális diktatúrái az ókori Keletet megszegyenyítő brutalitással deportáltak, milliós számra. Akár elpusztítás céljából vagy kényszerbér munkásként, mint a náci Németország, akár a megfélemlítés, bosszú és paranoia nyomán, mint a sztálini Szovjetunió a kulákokat vagy a vélt és valós, belföldi és külföldi politikai ellenfeleket, ellenségeket. A legyőzöttek bűneit olykor a győztesek is megismétlik: 1945–1950 között további 15–20 millió ember hagyta el hazáját kényszerből: főképp kitelepített németek.

A görög világ migrációját az agrártúlnépesedés mozgatta. Hellász hegyes, köves ország, kevés az alföld, a jó termőföld, így ha a népesség is gyarapszik, hamar földszűke alakulhat ki. A mezőgazdasági túlnépesedés, a földhiány végigkíséri az ókort (amiben az is szerepet játszik, hogy az akkori eketípussal az ország[ok] sokkal kisebb százalékát lehetett művelni, mint ma). De nem csak erről volt szó. A görög városállamok remek érzékkel figyeltek fel a kereskedelmi vagy katonai szempontból stratégiai fekvésű helyekre, mint a Boszporusz, a Dardanellák, a Messzénai-szoros; és az ásványkincsekben szegény hellén világ kereste s elfoglalta az érdeklőhelyeket is, ha tehette. Olyan mai városoknak, mint Marseille, Monaco, Isztambul, Nizza vagy Alexandria, megvoltak a maguk ókori görög előzményei. A római birodalom a spontán (és jobbára békés) migráció terepe is. Az Itáliából kiáramló parasztok birodalomszerte megtelepedtek, különösen sokan Hispániában vagy Galliában – a spanyol, katalán vagy francia nem véletlenül újlatin nyelv. Római veteránok terjesztették el Itáliától és Hellásztól északra a szőlőt, a cseresznyét. Ám a folyamat fordítottja is létezett, Róma (és Alexandria), vagyis a világváros vonzotta a vállalkozókat, kereskedőket, pénzembereket vagy épp az értelmiségieket, mint a Hispániából Róma városba költöző filozófus, Seneca, a költő Martialis vagy Polübiosz történész. Egy sor császár is „vidéki”, a provinciákból való.

Az ókor végének és a középkor jelentős részének nagy migrációja, a népvándorlás, keletről nyugat és északról dél felé vonzotta a népeket. A kínai nagy faltól a Balatonig és az Al-Dunáig tartó sztyeppeországon (vagyis a ligetes és füves sztyeppék sávján) tucatnyi nép haladt nyugat felé. A sztyeppeövezet ugyanis leginkább legelőként hasznosítható, ám eltartóképessége korlátozott. Ha a népesség és vele az állatállomány gyarapszik, éppúgy legelőhiány lép fel, mint a görögöknél termőföldhiány. Így áramlottak nyugat felé gótok, hunok, longobárdok, avarok, magyarok, besenyők, úzok, kunok, tatárok. A Balti-tenger térsége remek adottságokat kínál a mezőgazdaságra, halászatra, bányászatra és fakitermelésre, de csak korlátozott számú népesség számára. Ezért költöztek a vandálok, rettenetes pusztítást okozva, előbb északról Hispániába (nevüket őrzi Andalúzia – eredetileg Vandalusia –

tartomány), hogy aztán Afrikában állapodjanak meg. Habár a területet utóbb arabok foglalták el és népesítették be, ötszáz arabból egy feltűnően világos bőrű, esetleg kék szemű, jelezvén a még felbukkanó északi géneket. De dánok és szászok is kivándoroltak ebből a térségből, hogy majdan a kelta britekkel összeolvadva megformálják az angol népet.

A migráció oka vallási üldözés is lehet. A nantes-i ediktum (a hugenottáknak, azaz francia kálvinistáknak vallásszabadságot biztosító királyi rendelet) visszavonása után negyedmillió hugenotta vándorolt Hollandiába vagy Poroszországba, kevesen a Fokföldre. Előbbiek nagy szerepet játszottak a holland és német textilipar fellendülésében, minthogy jelentős részük kézműves volt. Utóbbiak az afrikai holland telepésekbe olvadva hozzájárultak a búr nép és afrikaans nyelv kialakulásához. Erdély, Bethlen Gábor korában, üldözött morva anabaptista kézműveseket fogadott be. A migráció speciális esete, amikor egy népcsoport, kényszerből vagy önként, mintegy az agrártársadalmak pórusaiban talál megélhetést kereskedőként, pénzemberként, orvosként stb. A bibliai zsidók még jobbra pásztorok, kisebb részt földművesek. A középkorban, a keresztény Európában a földműveléstől eltiltott zsidók és moszlimok egy része pénzügyekre szakosodott. Magyarországon izmaelitáknak vagy böszörményeknek nevezték az iszlám vallású néptöredéket. Habár a (jobbára nemesekből és jobbágyokból álló) társadalmakban felső középosztályt képező státusz a zsidókat juttatja az eszünkbe, hasonló volt a törökországi, közel-keleti örmények vagy a délkelet-ázsiai (Kínán kívüli) kínaiak helyzete is.

A migráció mozgatója nem csak birodalom, városállam, törzs vagy törzsszövetség lehet. Épp ilyen gyakoriak a történelemben egyének, családok, falvak döntései. A két Amerika benépesítéséhez vagy épp a XVIII. századi Magyarország lakatlan területeinek újranépesítéséhez és művelésbe vonásához ilyen döntések ezrei vezettek. A népességföldrajz migrációnak tekint minden olyan esetet, amikor egy vagy több ember X helyről Y helyre utazik. A népesség mozgása lehet ideiglenes (tanulás, munkahelyi kiküldetés, ingázás, gyógykezelés, turizmus, katonai szolgálat), de lehet végleges is. Utóbbinak legfőbb motivációja a munka és a család, a menekülés (természeti csapás, háború, zsarnokság elől) vagy egyszerűen a jobb élet reménye. Ideiglenes és tartós népmozgás között átjárás is lehet. Megesik, hogy valaki egy évre megy külföldre, hogy tanuljon vagy pénzt keressen – aztán ott ragad egy életre. És előfordul, hogy a véglegesség szándékával kivándorló akár évtizedek múltán mégis hazatér, mint Faludy György író és költő vagy a jeles író és biológus tudós, Bitó László. Földrajzi hatósugara szerint a népesség mozgása országon belüli, országok közötti és interkontinentális lehet. A rendszerváltást követő legnehezebb években több tízezer ember költözött Miskolc és Ózd vidékéről az ország kevésbé válságos részeire. Az országot elhagyó migráció épp az elmúlt nyolc-tíz évben vált a magyarság mindennapos élményévé.

Mekkora lehet a bevándorlók aránya? Nincs szabály. Ma az Európai Unióban éppúgy a népesség egytizede külföldi, mint a Kr. e. V. századi Athénban, ahol metoikoszoknak nevezték őket. A mai Hollandiában az ott élők egyhatoda, Svédországban közel harmada bevándorló. Észtországból vagy Lettországból bő egyharmad, Kazahsztánban ötven százalék a betelepült oroszok aránya. Magyarországon a XVIII. században a nem magyarok aránya a hatvan százalékot is meghaladta. Ausztráliában az ott élők 99 százaléka elmondhatja magáról, hogy felmenői 1800 előtt még más kontinensen éltek. Eliot Aronson szociálpszichológus szerint hét százalék az a lélektani határ, ami fölött egy kisebbség pusztán léte is zavarni kezdi a többséget. A mai Magyarországon másfél százalék a külföldiek aránya. Egy 2016-os ENSZ-jelentés szerint 62 millió menekült élt a világon. Ebből kétfélmillió Európában, kétfélmillió Törökországban, hárommillió Jordániában.

A bevándorlás előnyös vagy hátrányos a befogadó ország, nép számára? I. István királyunk korában néhány ezer „latin hospes” (francia, olasz, vallon) érkezett hazánkba. Ők alapították két legkorábbi városunkat, Esztergomot és Székesfehérvárt, ők hozták létre a tokaj-hegyaljai borvidéket, amire a Bodrogolaszi és Olaszliszka településnevek is utalnak. A Vata-féle pogánylázadás után sok külföldi papot, közöttük huszonnégy lotaringiai kanonokot hívott hazánkba I. András király. Finom egyháztörténeti kutatások szerint a magyar katolicizmuson máig kimutatható egy leheletnyi lotaringiai hatás. Ám azt

hiszem, a latin hospesek kizárólag pozitív szerepe kivétel. A bevándorlás többnyire nem csak előnyökkel és nem csak hátrányokkal jár. A IV. Béla király által behívott kunokkal sok probléma akadt. Ráhajtották állataikat a vetésre (az ősmagyaroknak hitt magyar szürke ridegmarha kun eredetű!), nem tisztelték a magántulajdont, erőszakoskodtak, nem tartották be az írott törvényeket és íratlan szabályokat. Még a római pápa figyelmét is felkeltették keresztényietlen magatartásukkal. Ám ugyanezek a kunok a királyi haderő fontos szereplői IV. Béla, IV. László és Károly Róbert királyaink korában. Hosszabb távon azonban a kunok integrálódtak, majd asszimilálódtak. Vezetőik a magyar köznemességbe, tömegeik a jobbágyságba olvadtak, derék földművesekké, állattenyésztőkké váltak. Ha Béla király nem telepít kunokat Magyarországra, ma legalább félmillióval kevesebben volnánk mi, magyarok. A német (szász) betelepülőkkel kevesebb baj volt. Mégis, Budán – a magyar fővárosban! – Zsigmond király idején kisebb felkelés kellett ahhoz, hogy a város magyar polgárai elérjék: a városi tanács tagjainak fele ezentúl legyen magyar, a polgármester pedig évenként felváltva magyar és német. Viszont a szászok felbecsülhetetlen szerepet játszottak a magyar városfejlődésben, különösen a céhrendszer és a városjog kialakulásában. A szász parasztok pedig, egy-egy paraszti közösség vezetője, a soltész révén, szerződést kötöttek a befogadó földesúrral szabad költözésükről. A soltész tisztségből magyar vezetéknev lett, a szabad költözés jogát idővel az ország magyar és szláv jobbágjai is megkapták. A XVIII. századi német betelepítésben a munkaerőhiány mellett sanda politikai szándék is szerepet játszott, „...hogya a rebellis magyar vér némettel szelidíttessék” (Kollonich Lipót esztergomi érsek). Ám a sváb parasztok nemcsak jó munkaerőnek, adófizetőnek bizonyultak, de a nagy történelmi megmérettetés, 1848/1849 idején a magyarok oldalára álltak, ezerszám léptek be a honvédségbe vagy a nemzetőrségbe – akárcsak a városi német polgárok. Az erdélyi szászok etnikai tömbje viszont ellenünk támadt. Míg a kunok és szászok esetében a hátrányok rövid távon, az előnyök hosszabb távon jelentkeztek, fordított a helyzet a románokkal. A késő középkorban és a XVIII. században bevándorló románok kezdettől a magyar király és nemesség adófizetői, sokan az állam határőr katonái. Vezetőik, a kenézek és vajdák a magyar köznemességbe integrálódtak. Csakhogy a XVIII. század közepére Erdély román többségűvé vált, megteremtve a XX. századi elszakadás feltételeit.

Lehet-e akkor általánosító következtetést levonni? A magam részéről úgy gondolom, a szórványban betelepülők esetében az előnyök meghaladják a hátrányokat. Ilyen esetben a kulturális csere, az integráció gyorsabb, a beköltözők hamar hasznos munkaerővé és adófizetővé válnak, és idővel teljes asszimilációjuk is elképzelhető. Ha viszont egy bevándorló csoport nagy tömegben, egy tömbben telepszik le, és, habár országosan kisebbség marad, helyileg többségbe kerül, a hátrányok nagyobbak lehetnek, elvezethetnek a szeparatizmushoz.

Magyarország története során nemcsak a bevándorlás, de a kivándorlás országa is. 1711-ben a Rákóczi-szabadságharc bukásakor, a madéfalvi veszedelem (1764) után, majd 1849-ben és 1919-ben több ezres politikai emigráció, a dualizmus korában kétmillió, a Nemzeti Együttműködés Rendszerében félmillió gazdasági kivándorló hagyta el az országot. Érdekes az 1956-os eset: az ekkor távozó százhetvenezer ember esetében eldönthetetlen, mennyi közülük a tisztán politikai emigráns, és mennyi a jobb élet, magasabb fizetés reményében távozó gazdasági. A Magyarországot elhagyóknak eleddig szerencsájük volt, rendre befogadó közegre találtak.

A migránsválság kezdete óta az Európai Unióban több mint 300-an haltak meg terrorista merényletben – hirdeti az uszító plakát. A migránsválság kezdete óta az Európai Unióban több mint ötvenezren haltak meg autóbalesetben. Most akkor ne ülünk többé autóba?